

Peter Batty

»Churchilla so zavajali ljudje, kot sta Fitzroy Maclean in William Deakin«

Bogdan Sajovic Osebni arhiv Petra Batty-a

Zbritanskim novinarjem, pisateljem in režiserjem Petrom Battyjem smo se pogovarjali o njegovi knjigi »Hoodwinking Churchill«, v kateri opisuje, kako je bil britanski premier prevaran, da je med drugo svetovno vojno Velika Britanija prenesla svojo podporo z rojalističnih Mihailovičevih četnikov na komunistične Titove partizane.

DEMOKRACIJA: Vaša knjiga »Hoodwinking Churchill« opisuje, kako je bil Churchill prevaran v odnosih z jugoslovanskim komunističnim voditeljem Titom. Kako to, da ste izbrali to temo?

Batty: Vedno so me zanimalo jugoslovanske izkušnje med drugo svetovno vojno. V začetku leta 1991 me je znanec Michael Lees povabil v Beograd na predstavitev izdaje srbohrvaške izdaje svoje knjige The Rape of Serbia (Posilstvo Srbije). Ena od predstavitev knjige je bila na beograjski univerzi, kjer sva doživela (mislim, da so zmotno mislili, da sem njegov sin!) številna sovražna vprašanja navzočih študentov, zakaj smo Angleži Sovjetski zvezi omogočili, da prevzame Vzhodno Evropo, ki je zato utrpele 50 let totalitarne vladavine. Po vrnitvi v London sem skušal prepričati Channel 4, da bi posnel dokumentarni TV-film o tem, vendar brez uspeha. Nato mi je uspelo prepričati BBC. Moj projekt je imel naslov Titova velika prevara (The Great Tito Confidence Trick). Naročeno mi je bilo, da posnamem dva 50-minutna dokumentarna filma, kar sem storil, a žal so ju za mojim hrbtom preuredili – spremenili so nekatere moje trditve in omilili kritike takšnih ljudi, kot sta Fitzroy Maclean in William Deakin – ko so ju predvajali v začetku leta 1992. Delno mi je uspel protest zaradi teh sprememb in prejel sem opravičila nekaj starejših direktorjev televizije BBC. Ko pa sem zahteval, da se objavi moja izvirna verzija, je bilo to zavrnjeno. Zato sem se zaobljubil, da bom nekoč napisal knjigo na to temo. Moja žena je umrla februarja 2000. Prijatelji so mi predlagali, naj si olajšam žalovanje

tako, da se lotim kakšnega projekta. Projekt, ki sem ga izbral, je bilo pisanje knjige »Hoodwinking Churchill: Tito's Great Confidence Trick« (Zavajanje Churchilla: Titova velika prevara).

DEMOKRACIJA: Menda ste našli veliko ključnih informacij za svojo knjigo v arhivih BBC. Zakaj so bile te informacije skrite?

Batty: Ne bi rekel, da so bile skrite. Saj sem imel popoln dostop do njihovih arhivov med iskanjem materiala za televizijska dokumentarca. Moje pritožbe glede BBC letijo na to, ker so preuredili dokumentarca tako, da odražata stališče BBC, češ da je bila Churchillova odločitev, da podpira Tita in ne Dražo Mihailovića, pravilna.

DEMOKRACIJA: Med vojno je britanska podpora prešla iz jugoslovanskih rojalistov na komuniste. Zakaj se je Churchill, znani antikomunist, odločil podpreti komunistične gverilce?

Batty: Churchilla so zavajali ljudje, kot sta Fitzroy Maclean in William Deakin, ki sta le iz sebi znanih razlogov trdila, da se proti Nemcem bojujejo le Titovi partizani. Ljudje, ki so trdili, da se Mihailovičeve sile močneje bojujejo proti Nemcem, niso imeli dostopa do Churchilla.

DEMOKRACIJA: James Klugmann, višji oficir SOE (urad za posebne operacije, op. p.), pristojen za Balkan, je bil znan levičar, dejansko je bil tudi član komunistične partije. Kako je bil imenovan na tako občutljiv položaj, ne da bi se kdo trudil preverjati njegova poročila?

Batty: Klugmann je imel podpornike na visokih mestih SOE v Kairu, zlasti ga je podpiral Basil Davidson, ki je bil vodja oddelka za Balkan. Klugmann je v uradu SOE v Kairu presegel vse v svojem znanju srbohrvaščine in je zato smel prevajati podatke, ki so prišli v urad. Dejansko je izbral, v kakšni obliki jih je nato obveščevalna služba poslala v London in drugam; njegovi bolj ležerni kolegi so bili nadvse zadovoljni, da so to delo prepuščali njemu, ki je bil znan deloholik. Klugman je svoj položaj dolgoval »mreži starih fantov«.

Mislim, da Churchill nikoli ni osebno spoštoval Tita. Do Tita je bil takrat politično vpluden preprosto zato, da bi jezil Sovjete.

V SOE ga je rekrutiral njegov stari sošolec, višji obveščevalni oficir Terence Airey, ko sta se po naključju srečala v Kairu. Klugmann je bil na začetku navaden vojak v zalednih službah britanske vojske, v nekaj tednih pa je bil imenovan za častnika. Basil Davidson ga je očitno občudoval. Davidson v svojih spominih Special Operations Europe piše, da bi to obdobje »lahko imenovali celo obdobje Klugmanna, saj je močno spremenilo« Davidsonove simpatije, da so bile bolj povezane s partizani kot z Mihailovičem. Davidson se opisuje kot »izrazit podpornik partizanov« in daje trden vtis, da se je bil takšen tudi William Deakin.

Iz dokumentov, objavljenih maja 2002 pri Javni evidenčni pisarni v Londonu, zdaj preimenovani v Državni arhiv, je razvidno, da se je Klugmann, ki je umrl leta 1977 v starosti 65 let, pridružil komunistični stranki leta 1933. MI5 (protiobveščevalna služba, op. p.) ga je osumil, da je delal za Sovjete in zlasti za Komunistično internacionalo (Kominternu). Tito je seveda tudi delal za Kominterno. Klugmannova datoteka MI5 vključuje tudi prepis prisluskovane pogovora z dne 8. avgusta 1945 med Klugmannom in Bobom Stewartom, višjim članom izvršnega odbora Komunistične partije Velike Britanije.

V pogovoru Klugmann priznava, da je bil v službi Moskve že od študentskih dni. Razkril je tudi, da je prepričal svojega poveljnika v SOE, da mu je kljub zaskrbljenosti, ki jo je izrazil MI5, še naprej dovolil upravljanje z občutljivo komunikacijo med bližnjim vzhodom, Jugoslavijo in Londonom. Trdil je tudi, da je imel zvezo z egipčevsko komunistično stranko, ki je bila ves čas vojne v radijski zvezi z Moskvo.

Visoki oficir KGB (sovjetske obveščevalne službe, op. p.) Vasilij Mitrokin, ki je prebegnil na Zahod, je knjigi The Mitrokin Archive, ki jo je napisal s cambriškim zgodovinarjem Christopherjem Andrewom, razkril, da je bil Klugmann leta 1936 rekrutiran kot sovjetski vohun. Klugmanna tedaj, ko se je pridružil SOE,

Biografija

Peter Batty se je rodil leta 1931 v Sunderlandu na severovzhodu Anglije in tam obiskoval gimnazijo, nato pa študiral na The Queen's College v Oxfordu. Najprej se je zaposlil kot novinar v Financial Timesu, marca 1958 se je pridružil prvotni ekipi BBC TV Tonight, sčasoma pa je postal njen urednik. Nato je nekaj časa delal na ITV. Tedaj je na filmskem festivalu v Benetkah osvojil Grand Prix za dokumentarni film, končno pa je ustanovil lastno produkcijsko podjetje, ki je bilo uspešno pri izdelavi dokumentarnih filmov za televizijske mreže v Angliji in tudi v tujini. Napisal je več knjig, med drugim The House of Krupp (Rodbina Krupp) in The Divided Union (Razdeljena zveza). Poročen je bil z balerino, s katero sta imela tri otroke.

Vodja jugoslovanskega odseka SOE v Kairu James Klugmann je delal za Moskvo in Kominternu že od leta 1936.

Churchill prav, ker je podpiral Tita in ne Mihailovića. Takšno mnenje je še posebno močno v britanskih akademskih krogih, saj temelji na propartizanskih pogledih Billa Deakina. Deakin, ki je Churchill tu pomagal pri pisanju spominov, je postal vodja Kolidža St. Anthony v Oxfordu, ki je postal središče jugoslovanskih študij. Tudi sam sem študiral na Oxfordu in sem bil tarča številnih kritik kolegov, ki pripadajo esteblišmentu. Takrat so imeli tako moč, da so lahko blokirali ugledne revije, kot je The Times Literary Supplement, da bi objavile recenzijo moje knjige. V resnici nobena od vidnih založniških hiš ni želela izdati moje knjige predvsem zato, ker je bila večina njihovih svetovalcev za zgodovino »prodeakinovska«. Mislim, da knjiga ni vzemirala britanske javnosti, vendar pa so jo brali tudi v takih krogih, kot je Hiša lordov, od koder sem prejel nekaj pisem s čestitkami. Zanimivo izkušnjo pa sem imel z Wikipedio, kajti ko sem poskušal svojo knjigo vključiti v njihovo spletno Titovo bibliografijo, je vsakokrat, ko sem jo dodal, ta dodatek nekdo takoj izbrisal!

DEMOKRACIJA: Zaradi Waughovih poročil bi britanska vlada lahko predvidevala, da bodo komunisti umorili protikomuniste, zakaj so torej britanske sile Titu izročile antikomuniste?

Batty: Iz razlogov, opisanih v mojem prejšnjem odgovoru. Waughovih poročil v Londonu nikoli niso jemali resno.

DEMOKRACIJA: Sevam ne zdi zanimivo, da so najvišji trije politiki (Churchill, Eden, Macmillan), ki so bili ključni za britansko podporo jugoslovanskih komunistov, postali povojni britanski premierji?

Batty: Če sem pravičen do Anthonyja Edna, on nikoli ni bil posebej propartizanski. Peter Woodard je v The Sunday Telegraph 5. avgusta 1990 zapisal, da je že ostarelega Edna nagovoril na sestanku kluba Coningsby in ga vprašal: »Kaj vam najbolj teži vest zdaj po koncu vaše politične kariere?« Eden je, menda brez oklevanja, dejal: »Naša izdaja Mihailovića.« Tudi Harold Macmillan ni bil posebej propartizanski. Mislim, da njihov odnos do Jugoslavije ni igral nobene vloge, da so vsi trije postali premierji.

DEMOKRACIJA: Nekateri pravijo, da je bil prelom Stalina in Tita šarada za zahodne politike, da bi Tita predstavili kot »sprejemljivega komunista«, medtem ko je v resnici ostal zvest Stalinu, ki je nekoč Tita označil za svojega »najljubšega sina«. Ali je mogoče, da je bil Churchill dvakrat prevaran?

Batty: Mislim, da Churchill nikoli ni osebno spoštoval Tita. Do Tita je bil takrat politično vljuden preprosto zato, da bi jezil Sovjete.

DEMOKRACIJA: Za konec najinega pogovora: Churchill ima veliko občudovalcev, kako so se odzvali na vašo knjigo? Ali britanska javnost na splošno?

Batty: Tako kot na BBC je tudi britanski esteblišment mnenja, da je imel

▶ sploh niso preverili, zanimalo jih je le njegovo znanje jezikov, ki je vključevalo tudi pogovorno arabščino in srbohrvaščino. Preverili so ga šele, ko so ga februarja 1942 imenovali za častnika.

MI5 je močno odsvetoval, da bi še naprej delal za SOE, a so jih zavrnilo Klugmannovi njegovi neposredni šefi v Kairu, ki so ga maja 1943 celo povišali v stotnika in leto kasneje v majorja. Bil je edini štabni oficir, ki je sodeloval v političnih, obveščevalnih in operacijskih sestankih jugoslovanskega odseka SOE v Kairu skozi vse obdobje od nastanka do ukinitve. V tem odseku je imel osrednji in zato zelo vpliven položaj. Dnevno se je ukvarjal z britanskimi oficirji za zvezo na terenu, urejal njihovo preskrbo, nadzoroval njihovo komunikacijo in povzel poročila, preden jih je posredoval v London.

DEMOKRACIJA: Nekateri britanski člani misij so hvalili partizane, drugi, kot je Evelyn Waugh, pa so pošiljali podrobna poročila o komunističnih grozodejstvih. Kljub temu je britanski kabinet prikril Waughova poročila. Zakaj?

Batty: John Henniker-Major, britanski oficir za zvezo, ki je bil poslan v Titov štab, v svojih spominih Painful Extractions pravi, da so imeli Evelyn Waugh za snoba, ki je sovražil partizane, ker so bili protikatoliški. Pravi tudi, da so v britanski misiji Waugh in Randolpha Churchilla, Winstonovega edinega sina, ter lorda Birkenheada tolerirali samo zato, ker je njihova navzočnost misiji dajala prestiž in višji profil. Zapisal je tudi, da je dobil vtis, da je imel Fitzroy Maclean na svoji strani veliko ljudi, in to predvsem tistih, ki so odločali. Le malo jih je dobilo negativna poročila o partizanih, za to je poskrbel Fitzroy. Na koncu je Fitzroy tudi poskrbel, da je bil Waugh izgnan iz Jugoslavije.